

Heltai Nándor

Helyi színek

Kodállyal járta a „szúnyogtáncot”

Zathureczky Edének, a Zeneművészeti Főiskola főigazgatójának javaslatára választotta házi orvosuknak a bajai származású dr. Szécsi Bélát a Kodály házaspár. Csak egyszer kellett az egészséges alkatú, káros szenvedélyektől mentes, a tíznapos kezelést fegyelmezetten tűró zeneszerzőt gyógyítania.

1951 márciusától alkalmi gépkocsivezetőként is számíthatott rá a Tanár Úr és felesége. Mivel akkoriban Kodályéknak még nem volt autójuk, Zathureczky Ede pompás Tátra kocsiján fuvarozta őket mátrai pihenőhelyükre.

Egy napon azonban a hegedűművészt váratlanul máshová szólította kötelezettsége, és ezért kérte orvos barátját: vigye el a Mestert és Emma asszonyt Galyatetőre.

Ettől kezdve évente többször kirándult közösen a két család. (Időközben ugyanis megnősült dr. Szécsi Béla. Egyik házassági tanújuk Kodály Zoltán volt.) Olykor a főigazgató is velük tartott. Legtöbbször Dobogókőre és Esztergomba autóztak. A Duna parti városban a házi orvos ott élő rokonainál is vendégeskedtek.

Dr. Szécsi Béla *Emlékezéseim Kodály Zoltánról* címmel, 1983-ban, Münchenben kiadott visszapillantásaiban is fölidézte ottani „szúnyogkalandjukat”. Földközi vacsorázásuk közben hiába próbálkoztak zöld gallyak csapkodásával a rájuk támadó szúnyogsereg elhességével, ezért ugráncolással, majd tánccal védekeztek. Hazamenet Kodály megjegyezte: „Ma különösen jó napunk volt, a végén még a szúnyogtáncot is eljártuk.”

A zenének köszönhetően vált bensőségebbé viszonyuk a szokásos orvos-páciens kapcsolatnál. A polgárcsaládban nevelt Bélát elemista korában elgyűrűzte a muzsika. Már első gimnazistaként tagja volt az iskolai zenekarnak. Hamarosan hegedűsként is felléphetett az önképzőkörben. Érettségiző diákként pedig a húsvéti nagymiséén szólót énekelt a katolikus plébániatemplomban.

Budapesti és párizsi tanulmányai után 1928-ban avatták doktorrá. Szorgalma, tudása elismeréseként azonnal egy klinikára került. Szabadidejében sokat muzsikált. A kor olyan kiválóságaival kamarázott, mint Weiner Leó, Dohnányi Ernő, Országh Tivadar, Zathureczky Ede és sokan mások. Többekkel hangversenyen is szerepelt.

Kodállyal nem sokkal a Tanár Úr halála előtt találkoztak utoljára. Szécsiék magukkal vitték a zenei pályára készülő két kislányukat is. A zeneszerző nem tagadva meg pedagógusi hajlamát: játékos tudáspróbára kérte föl őket. A nagyobbiknak látatlanul meg kellett mondani, hogy milyen akkordokat ütött le a Tanár Úr. A váltakozó sikerű feleletek végén a kisebbik, Dóri némi nehezteléssel megjegyezte: „Könnyű a Kodály bácsinak, látja, hogy mit ütött le.” A vizsgálztató jót nevetett a megjegyzésen.

Később a lányok németországi felsőfokú zenei tanulmányaik után is Münchenben maradtak. Szétszakadt a család, mivel a szülők hosszú éveig nem utazhattak külföldre. Az első adandó alkalommal, 1977-ben ők is kint telepedtek le. A nevét Wagnerre visszanevésítő nyugdíjas doktor 80 éves kora után három kiadványban örökítette meg bajai emlékeit, orvosi pályáját és idézte föl világhírű muzsikus barátai emlékét.

A kötetekből sok minden megtudható a szerző szeretett szülővárosáról. Banktisztviselő édesapja tökéletesen beszélt németül, szerette a klasszikus zenét. Akkoriban még gázvilágításos vásártér volt háromszobás lakásuk előtt.

A bajor fővárosból is több levelet váltottak Kodály Zoltánnal.

Iványi-Grünwald Béla történész Szép Ernő és Kassák „kecskeméti verséről”

1957. július 20-án avatták fel a Magyar Népköztársaság Képzőművészeti Alapja felújított kecskeméti műteremházát. Kezdetben beutalásos rendszerben, állami ösztöndíjjal dolgozhattak ott a pályakezdő művészek. Közülük többen, Bencsik István, Pásztor Gábor, Sváby Lajos és mások szívesen letelepedtek volna Kecskeméten, amikor felcsillant a második világháború után megszűnt művésztelep újjászervezésének reménye. 1959 decemberében átütő sikert aratott a Kecskeméti Képzőművészeti Hónap hat kiállítása, számos ankétja. A Művelődésügyi Minisztérium vállalta Petri Lajos Fényes Adolf bronz portréjának költségeit, támogatta a második világháborúban megsérült, kecskeméti lakosoknak kiutalt műtermes villák helyreállításának és eredeti célú hasznosításának tervét. Nagyra értékelték, hogy az említett képzőművészeti hónap során a városi tanács emléktáblával jelölte meg a Fényes Adolf szülőháza helyén álló épületet, és márványtáblán örökítette meg a művésztelep meghatározó mestereinek, Iványi-Grünwald Bélának és Révész Istvánnak érdemeit.

A műkerti monumentum felavatására fölkért Hermann Lipót szeretettel emlékezett az 1912-ben ideköltözött festő kollégáira. (Beszédét az 1962-ben kiadott *Aranyhomok* antológia közölte.)

A rendezvényt követő baráti találkozón többen javasolták, hogy a városi kulturális ügyek egyik gazdájaként kérdezzem ki kecskeméti emlékeikről az egykor itt dolgozó, korosodó piktorokat, szobrászokat, „amíg lehet”. Boldizsár István, a zombori Milan Konjovic, Benedek Jenő, Mátis Kálmán, Uitz Béla becses emlékeinek köszönhetően többet tudunk a műkerti művészkolónia első három évtizedéről.

A külföldön élők közül Korda Vince telepi időzésén kívül kecskeméti diákéveit, és kiskunmajsai nyaralásait is felidézte.

„az én Tóth László barátom”

Irodalomtörténeti szempontból az alapító mester fiának, ifj. Iványi-Grünwald Béla történésznek (1902–1965) levelei a legérdekesebbek.

A festőművész piarista gimnáziumba 1909-ben beíratott gyermeke az iskolában ismerkedett meg a nála négy évvel idősebb, később filmrendezőként és néprajzkutatóként világhírűvé vált Fejős Pállal (1898–1963). Első kötetét – *Széchenyi magánhitelügyi koncepciójának szellemi és gazdasági eredményei és következménye a rendi Magyarországon* – 1927-ben, Pécssett adták ki. Utolsó cikke a *The Times* irodalmi mellékletében, 1966. április 7-én jelent meg. Történészként Bécsben, majd Londonban dolgozott, a második világháború éveiben a BBC

magyar adását vezette. Mindenfajta diktatúra ellenzőjeként a szovjet megszállás évtizedeiben nem is gondolhatott a hazatérésre, de élénk figyelemmel kísérte a hazai történeket, egykori barátai sorsát.

Mindvégig kapcsolatot tartott Tóth Lászlóval, aki tudós barátját feltételezése szerint érdeklő helyi kiadványokat is postázott barátja suffolki otthonába. A nyomdaigazgató-polgármester Katona József Múzeumban található levelezéséből tudtam meg magam is, hogy elküldte Angliába 1958-ban megjelent kis nyomda- és könyvtártörténetemet, több újságcikkemet.

Talán ennek is köszönhető, hogy készségesen és gyorsan válaszolt emlékei földolgozását kérő levelemre.

Igen tisztelt Uram,

Tegnap kaptam kézhez március 25-én kelt nagybecsű és megtisztelő levelét. Nagyon érdekelt, amit Kecskeméttel kapcsolatban írt, és nagyon köszönöm a mellékelt kiállítási katalógusokat.

Boldogan állok rendelkezésre a tervbe vett kecskeméti művésztelepi emlékkiállítással kapcsolatban. Persze nem sok az, amiben segíthetek. Mellékelek pár fotográfiát, s mellette egy rövid listát arról, kiket is ábrázol ez. Teljesen Önökre bízom, hogy gyűjteményükben elhelyezik, vagy ha nincs szükség rá, nekem visszaküldik. Kérem, rendelkezék velük legjobb belátása szerint.

Magamfajta, tollforgató ember számára csábító dolog lenne édesapám s a Telepre vonatkozó emlékeimet papírra vetni. Mennyi érdekes egykori ember; Kada Elek, Kacsóh Pongrácz barátja Szántó Kálmán; Lówy ügyvéd, hogy csak pár nevet említsek azok sorából, akik annak idején elég jelentős vagy nagy szerepet játszottak a Telep és a Város közti viszonyban. Talán pár oldalra lediktálom, ami eszembe jut; a feljegyzések célja kizárólag szolgálat akar lenni azok számára, akiket ez, a Telep történetével foglalkozva, érdekel.

Elgondolkozom a dolgon, s ha lehet, megcsinálom, és elküldöm.

Addig is kérem, ne habozzák írni nekem, ha valami konkrét probléma körül segíthetek. Fogok még beszélni egy másik londoni magyarral (helyesebben: ő angol), akinek sok emléke van Kecskemétről, ez Korda Vince, a híres filmrendező testvére. Általában: elgondolom, miben segíthetek.

Megkérhetem viszont egy szívességre? Ha nem terhes, értesítsen egy sorban: él-e még s hogyan az én Tóth László barátom. Úgy hallottam, betegeskedik. Tudnék segíteni esetleg valami külföldi orvossággal, vagy itt megszerezhető angol sakk-könyvvel? Nem akarok okvetetlenkedni s kérem tapintatát ebben a dologban, valószínűleg nem is igaz, hogy beteg volt, reméljük, mindenki jól van...

Nekem apámtól kecskeméti vonatkozású levelem vagy kéziratom nincs, s azt sem hiszem, hogy az albumban, amelyet a róla szóló lapkivágatokból édesanyám összeállított (s 1950 körüli kiutazása után igen helyesen a Szépművészeti Múzeumnak adott) ilyen adat lenne; a megőrzött lapkivágatok sokkal későbbiek.

Kérem Népművelési Felügyelő Úr, fogadja legmélyebb tiszteletem kifejezését köszönetem leveléért.

Igaz tisztelettel: Iványi-Grünwald Béla

Az én címem röviden így hangzik:

B. G. Iványi, Alphamstone, near Bures Suffolk England.

Hamarosan újabb levél érkezett Londonból

Apple Bough

1963. aug. 31.

Igen tisztelt Uram,

Mindenekelőtt nagyon köszönöm július elején megérkezett kecskeméti prospektusát. Bizony, alaposan megváltozott a város, mióta nem láttam s kétségtelen, hogy az utolsó években új épületekkel rohamléptekkel fejlődik. A híres szállóról sokat olvastam a pesti lapokban, nemrég volt egy hosszú cikk róla. Érdekes, hogy a Városi Múzeumról nem tudtam. Lehet, hogy gyerekkoromban és fiatalkoromban is megvolt és nem tudtam róla írni. Valószínűtlen.

Arra határozottan emlékszem, hogy a könyvtár nem volt ott (ha jól tudom, a Városháza épületében volt), s egy nagyon szigorú könyvtáros alig engedett ki egy-két kötetet otthoni olvasásra. A prospektusból (angol) feleségem érdeklődését a Jogakadémia kapujának ötvösmunkája ragadta meg, bizony nem tudtam neki megmondani, milyen korban készülhetett.

E levelem célja az, hogy felhívjam figyelmét két költeményre, melyekre mostanában ráirányult figyelmem. Első fogalmazásban és (sok munkám között) igen kényelmesen rendezem telepi emlékeimet, visszaemlékezéseimet a művésztelepre. Ezek írása közben jutott eszembe, hogy Ön valamelyik korábbi levelében említette, hogy Kecskemét a költészetben című témán dolgozik. Ezért filológiai kötelességemnek tartom, hogy e két költeményt megemlítsen, bár lehet, hogy mindkettőt már nyilvántartotta.

Előttem van könyveimből a Ma lírai antológiája (Kassák Lajos: Új költők könyve Ma kiadás Budapest, 1917). Ennek A/1 és A/2 oldalán olvasható Kassák: *Asszonyok a parkban* című költeménye. Ezt a kecskeméti művésztelepen, a Műkertben írta, illetve ennek a parknak a víziója elevenül meg a költeményben. Emlékszem a költemény fogadtatására a Telepen. Tudom, hogy a „huhu” ottani hangjel volt, s több motívumában összefüggéseit is, részletesen is meg tudom még ma is fejteni!

A másik vers viszont legjobb tudomásom szerint szintén 'műkerti' vonatkozású s szülőhelye ott volt. Szép Ernő egy verséről van szó.

Címére nem emlékszem, emlékezetből azonban még most is tudok idézni belőle sorokat. „Tintás lett az ujjam. Nézem szomorúan, mert nekem, az írás, Mint másnak a sírás. Hinta, hinta, hinta, Hiszen nem is, Tinta kinn a kertben reggel, A többi gyerekekkel. Játszottam, cicáztam, az eperfát ráztam. Piros epret szedtem, Ujjam befestettem” – ez vagy ehhez hasonló a vers tartalma, persze pár hiba becsúsztatott a szövegbe, annyi év után...

Már most a helyzet az, hogy én *úgy emlékszem*, hogy Szép ezt a verset a Műkertben írta, ahol két ún. törpeszederfa volt. Ezeket a kertészek szorgalmasan nyírták, alatta azonban egy-két gyerek a kissé leguggoló felnőtt elért. Reggelenként a boldog 'telepiek' odamentek, kis reggeli utáni gyümölcs falatozásra, Szép Ernő is. Aki már akkor imádta a 'gyerekes' modort. Engem (9-11 éves lehettem akkor), barátságába fogadott s óva intett a felnőttektől. Sajnos már akkor sem fogadtam meg tanácsát s akkori 'agg barátom' iránti tiszteletből megtanultam ezt a verset, melyről azt véltem akkor tudni, hogy a szederfás emlékéért írtam le benne. Ha nincs indikáció arra, hogy a verset korábban írta, mint kecskeméti útja, akkor nyilván igazam van, s kecskeméti motívum van a versben (Szép a telepen fejezte be Az Egyszeri királyfi-t, aminek a budapesti Nemzeti Színházban volt bemutatója, s valljuk be, bukása.)

A többi kecskeméti 'írói' és 'költői' emlékeimet majd leírom a telepi emlékekben. Bródy, Kassák stb. mellett a fiatal s akkor nagyon tehetséges Rozványi Vilmos járt a Telepen. Egy

szép verse a Tanácsköztársaság alatt ott született meg. Első fogalmazása (eltérő attól, ami a Táltosnál megjelent), sokáig volt a birtokban, de ebben nem volt kecskeméti vonatkozás.

Remélem Ön, és Tóth László jól vannak. Amikor Korda Vince visszajön Franciaországból, írunk neki hosszú ideig, csak telefonon beszéltem vele, de azt hiszem, október legelején visszajön.

Ismételve sok-sok köszönet kedves küldeményéért s üdvözlettel, igaz hivatól

Iványi-Grünwald Béla

Rejtekhely a víztoronyban

20,3 × 15 cm-es kék színű papírra gépelt szöveg.

Harmadik, meggondolatlan kölcsönzés miatt kallódó levelében egyebek között Tóth Lászlóra emlékezett. Ki-kijárt a művésztelepre gimnazistaként, hírlapíróként, 1919 tavaszán a kulturális ügyek irányítójaként. Társaságában volt Mariházy színigazgató, a művelt Benedek József lakatosmester, a gombzár feltalálója, aki 1919 tavaszán a művésztelepek rábeszélésére, vádbiztosi javaslatára felmentette a szentkirályi ellenforradalom leverésekor elfogott parasztokat (noha a padosorokban ülő Rákosi Mátyás visszaemlékezéseiből tudhatóan Szamuely Tiborral akasztásokat követelt).

Iványi-Grünwald emlékezete szerint édesapja, a telep vezető mestere nem tudta, hogy a románok kivonulása utáni zavaros napokban Tóth László a művésztelepen bujkál, meghozza az azóta elbontott kis víztorony parányi padlásán. A Tanácsköztársaság hónapjaiban szerepet vállaltak „begyűjtő” járőr szimatot kaphatott, mert minden műteremben, művészlakásban keresték a kámforra vált szociáldemokrata hírlapírót. „Van még valami?” – kérdezték a hiábavaló és eredménytelen időtöltéstől bosszús, a zaklatástól megriadt mestert. Olyan gyanútlan természetességgel nyújtotta a hiábavaló és eredménytelenség miatt dühös fegyvereseknek a már említett víztorony kulcsát, hogy a parancsnok mérgesen legyintve elvezette a puskásokat.

Iványi-Grünwald Béla történést betegsége, majd halála akadályozta meg kecskeméti emlékei teljes körű feldolgozásában.

Az 1912-ben készült, megfakult művésztelepi fényképeket, egy kivételével, restaurálásra átadtam a fotómúzeumnak, ahol – remélem, nem végleg – elkeveredtek. A Szép Ernő által dedikált fénykép felújítására nem vállalkoztak. A központi alkotóház előtt fehér ruhában örökítette meg valaki az író, aki kedves dedikációval köszönte meg Iványi-Grünwaldék vendégszeretét. Kecskeméti időzése alatt írta Szép Ernő a *Fű*, a *Tombola*, *Mechmedoff*, a *cserkesz*, *Szent István napját*, *Cigányváros*, *Hetipiac* című tárcáját, életképét, amelyek többsége 1913-ban, „*Irka-firka*” kötetében jelent meg.

Kassák Lajos a Kecskeméti Művésztelepen, a Művészklubban, a Katona József Gimnáziumban

Elfogadta 1965 májusában Kassák Lajos kétnapos kecskeméti látogatásának tervezetét, a találkozókat előkészítették a meghívók, az utolsó pillanatban mégis veszélybe került a program. A Városi Művelődési Házban érkezése előtti napon megnyitott, előzőleg Budapesten, a Fiatal Művészek Klubjában rendezett képarművészet-kiállításának azonnali bezárását követelte másnap reggel, szigorú felsőbb utasításra hivatkozva a megyei

tanács művelődési osztályvezetője, mivel zsűrizetlen alkotások nem kerülhetnek a falakra. A városi népművelési felügyelő szerencsére tudta, hogy egyszer kiállított művek bemutatását nem kell újra engedélyeztetni.

Képarchitektúrái a Művészklubban (Rákóczi út 3.) kerültek a közönség elé, szigorúan betartva Heltai Nándor népművelési felügyelőnek levélimleg küldött előzetes útmutatásait.

Kedves Elvtársak

Kérem nagyon, vigyázzanak a képekre, hogy meg ne sérüljenek. Ezek úgy vannak festve, hogy nem lehet utána javítani. Kettőt-kettőt *arccal* kell egymáshoz illeszteni a csomagolásnál, nehogy az *akasztó csavarok* megsértsék a festett oldalakat. Az akasztásnál arra kell vigyázni, hogy az alsó rámalécek egy magasságban legyenek.

Kérem, vegyenek minden lehetőséget figyelembe és fogadják

Szívélyes üdvözetemet: Kassák Lajos

Két plakátot rolniban küldök a kocsival.

1965. VI. 2.

Két nap múltán, fején elmaradhatatlan kalapjával, Kecskeméten fogadta köszöntönket. Elkíserte felesége is, aki ügyintézőként is működött a Kassák-műhelyben.

A kiállítás megtekintése után első útjuk a művésztelepre vezetett. Azt az épületet keresték, amelynek manzárdszobájában Uitz Béla vendégeként 1916 nyarán feleségével kellemes hónapokat töltött, „csöndben és nyárban”, mint tudható az *Egy ember élete* című önéletrajzi remekléséből. Valószínűsíthetően itteni motivációknak köszönhető a *Júliusi földeken*, a *Karmester, esti világlátásban*, a *Himnusz* („*Baglyas faszúzek kontyán állong a sárga toronyóra: dél van*”) és biztosan az *Asszonyok a parkban*. Azt a szörnyű éjszakát festette meg, amikor a síró-jajgató asszonyok serege lepte el a művésztelep melletti térséget, remélve, hogy még egyszer, utoljára, a műkerti elágazásnál, még egyszer megáll szeretettel a frontra induló katonavonatot.

Kicsit elbizonytalanította az akkoriban új Park étterem és az egykori művészvilla állapota.

A Műkert keleti szélén omladozó, megtépázott tetőzetű, szemetes udvarú épület és környezete lehangolta Kassákékat. „Valamikor volt egy cigányváros, gyakran ellátogattak oda a művészek különleges hangulatáért. Ez itt egy másfajta cigányváros”, dünnyögte, a környező lepusztult házakra és lakóikra pillantva.

A közeli, beutalásos rendszerrel működő alkotóházban leghosszabban Bényi László tágas, emeleti műtermében időzött. A Nemzeti Galéria tudományos munkatársa lelkesen dicsérte az állam áldozatkészségét, amíg Kassák megkérdezte, hogy miért olyan drágák az alkotóházak. A modern művészettel elgyűrűzött mestert kevésbé érdekelték egy Münchenben megvásárolt Munkácsy-kép hazaszállításának kalandjai Bényi László előadásában, inkább könyveit nézegette. Előbb a Kandinszkij-kiállítás pompás katalógusát nézegette, lapozgatta, majd dühös mozdulattal, mérgesen szitkozódva a szoba túlsó sarkába hajította az akkoriban megjelent *Művészeti Lexikont*: „Rohadt, szar banda.” Kicsit megnyugodva mondta el, hogy butaságot írtak az aktivizmusról, általában a modern izmusokról.

Este a művészklubban Sik Csaba vezette be szerzői estjét, a Kelemen László irodalmi színpad tagjai Kassák-költeményeket, prózarészleteket adtak elő, majd valóban érdekes beszélgetés alakult ki a megjelentek és az író között.

Többen képarkitektúráiról kérdezték.

– Mit akarok ezekkel elmondani? Önmagukban lezárt dolgok, és nem hasonlítanak semmi máshoz, önmagukat adják. Bűn-e hogy a közönség úgy viszonylik ezekhez, ahogy? A képzőművészeti nevelés a lehető legalacsonyabb fokon áll, illetve a „fokon” sem áll, mert nincs! Az optikai látványt kell felfogni. A fa mit akar elmondani? A fa sohasem akar elmondani semmit, a jelenvalóságával hat a mi érzés- és gondolatvilágunkra. S nem csak azért mondjuk, hogy szép, mert tetszik – gyermekkorunkban így tanítják. Mesét nem akarok! Mit akarok? Rendet, tisztaságot, stabilitást! Képeimre nem csak az jellemző, hogy szépek, hanem hogy erősek. Kevés a látható mozgás bennük, de sok a stabilitás. Egyik kiállításom után egy asszony mondta: ‘Megnéztem a képeket, s nagy tisztaságot láttam bennük’. Ez számomra untig elég. Más valaki azt mondta, hogy a ‘nézés után erősebbnek éreztem magamat’ mint korábban’.

Kíváncsiak voltak véleményére az akkoriban, a brüsszeli Grand Prix, a belgrádi, budapesti, székesfehérvári kiállítás, Németh Lajos monográfiája, Jászai Géza tanulmánya után fellángolt Csontváry-vitáról

– Csontváry hosszú ideig a ‘víz alatt élt’, a közönség kíváncsisága elől elzárva. A Biennále előtt más festőket ajánlottak. Vagy Csontváry, vagy senki, ez a vélemény győzött. Csontváry a lázadás szelleme. A baj csak az, hogy nem művész. A primitív művészet klasszikusa. Nagy eruptív egyéniség. Azért mutatták be Székesfehérváron, hogy elrejtsek. Mégis sok ezren látogattak el oda, csak hogy láthassák. Mi, pestiek is ott láthattuk. Majd akkor leszünk európai ország, ha több vidéki város is követi ezt a példát, és a korszerűnek, a modernnek ad otthont.

Igazat adott annak a felszólalónak, aki szerint Kassák Lajos Kodály Zoltánnak is köszönhette Kossuth-díját?

– Az illetékes bizottság egyhangúlag megszavazta, de Kállai miniszter ellenezte kitüntetését. ‘Kassák Lajos sokat ingadozott’, így indokolta elutasító magatartását. Kodály szokatlanul keményen állt ki mellettem. ‘Kevés olyan ember van, ki olyan egyenesen ment a maga útján, mint Kassák Lajos.’

Végül is Kádár Jánoshoz fordultak. A párttitkár meglepve értesült: ‘hát Kassáknak nincs még Kossuth-díja?’

A beszélgetés egyik résztvevője fölemlítette, hogy az ankéntal bővített szerzői estjének helyt adó épületben játszotta először Bartók az *Allegro Barbarót*.

– Sokáig úgy tudtam, hogy Magyarországon csak én őrzöm a *Tett*, a *Ma* folyóirat valamennyi számát. Most tudtam meg, hogy ezek, néhány kivétellel, a Bartók-archívumban is megtalálhatók. Tehát soha nem volt távol tőlem. Talán mondhatom: becsültük egymást. Ismerte *Bányászok hajnalban* című költeményemet. Megkért, írjak belőle operaszöveget.

Azért fordult hozzám, mert szereti ugyan a rendkívül kulturált Balázs Bélát, de hozzá nem áll közel. ‘Én az erőt szeretem, mert az erő kifejtés hat a lélekre,’ mondta.

Mégsem fogadhattam el ajánlatát. Az operát túlhaladott, felemás műfajnak tartottam.

Véleményem azóta sem változott.

Arra a kérdésre, hogy személyesen tapasztalta-e Kassák Lajos a kulturális kormányzat ellenszenvét, felesége válaszolt.

Akadozó útlevelőügyben beszéltem Köpeczivel. A párt kulturális osztályának vezetője hümmögött: ‘jó, hó, de miért nem teszi le Kassák elvtárs is a voksot?’

‘Letette az életével.’ ‘De most!’ ‘Hogyan?’ ‘Mint például Illyés, aki megírta Az ebéd a kastélyban-t. Az én uram azt sohasem írhatja meg.’

‘Miért?’ ‘Soha nem ebédelt kastélyban’

Se Gömbössel, se Szombathelyivel, de ezt csak gondoltam.

Másnap délelőtt taxival mentünk a Katona József Gimnáziumba.

A rendhagyó magyarórán Orosz László köszöntötte. Kis könyvkiállítást is rendeztek műveiből. Ott volt az 1935-ben Kecskeméten kinyomtatott *Földem, virágom*. Kassák megjegyezte: kevés volt a pénz, ezért Tóth László nyomdavezető jóindulatának is köszönhetik megjelenését. A költő felesége nem csak ezért emlékezett rá hálásan: „Éppen havazott, amikor már a második világháború után felkerestük polgármesteri hivatalában. »Milyen szép lehet ilyenkor a város«, mondtam neki szobája ablakából a főtérre kitekintve. Azonnal meghívott bennünket lovasszános körsétára.” (Közbevetve: a kecskeméti irodalombarát Móricz Zsigmondnak pillanatok alatt autót szerzett kisnyíri látogatásához, a bájos, érettségiző tanítványát az itteni tanítóképző felvételizésére Hódmezővásárhelyről elkísérő Németh Lászlót és a kislányt meghintóztatta.)

Rövid előadásában a tantervet bírálta. „Az iskolában nem irodalomtörténetet kell tanítani. A tanulóban időről időre meg kell ölni, amit tanult. A Tanácsköztársaság alatt, és már előtte is, ezt az elvet képviseltem. Nagy pedagógiai viták voltak. Mindenáron reprodukciós kiállításokat akartak vidékre küldeni. A legmodernebb dolgokkal mentünk vidékre, de előtte mindig szép és korszerű.

Az első kérdező kecskeméti emlékeire volt kíváncsi.

– Éltem valamikor a régi művésztelepen, és most is jártam ott. A fiatalok művésztelepe volt. Az új legyen a modern művészeteknek az otthona. A jövő fejlődéséhez vannak jó hagyományok Kecskeméten. Nagy részben maguktól függ, hogy ezeket folytatják-e. 1936-ban, a Részvény Nyomdában nyomtatták a *Földem, virágom* kötetet. Tóth László sokat segített, de azért inkább Németh Lászlóval volt jóban. Amikor a háború után itt jártunk, figyelmességének köszönhetően lovas szánkón nézhettünk körül a városban.

– Az ilyen jellegű összejöveteleken elmaradhatatlan kérdés: a meghívott költő hogyan ír verset?

– Mikor leülök, nem adom át magamat az ihletnek. Részemről nincs ihlet, nincs révület. Soha nem vagyok annyira józan, mint amikor verset írok. Soha nem vagyok annyira résen, nehogy valami számárságot mondjak. Nem ihletem, telítettségem van, amikor vershez fogtam, az élettől telítődöm. Igazi író nem Isten kegyelméből dolgozik, hanem pontosan, mint a mesteremberek.

Elvetem a hősi pátoszt. Hősök nincsenek, szegény emberek nem lehetnek hősök. A Hős fogalma nincs többé. Van egy új magatartás, ami sok minden ellen tiltakozik! Félelmükben lettek hősök, nem hősök, áldozatok. Nem mintaképek, fölébresztő erők, az ember nem azért született, hogy fölládozza magát.

Jegyzeteim megőrizték a következő kérdést – „speciális eset tetszik lenni; adott-e valami kielégülést a művészet” – megfogalmazójának, Káposztás Jánosnak a nevét.

– Becsvágy nem élt bennem. Szívós és kiegyensúlyozott alkattal születtem. Állandóan perben álltam a világgal, de voltak nem csak benső problémáim. Én a nyers életből jöttem és nyers emberként próbáltam magam kifejezni. Nagy művész az, aki új törvényeket fogalmaz. Én sohasem akartam verset írni, sose akartam költő lenni. Ma kevés a költő, sok a versíró. A költő az, aki fölforgatja a rendet, és újat tesz helyébe. Ma nem lehetnek nagy költők! A társadalom zilált! Pillanatokat élnek az emberek. Önmagukat, önmagunkat kell megtalálni

Valaki arra volt kíváncsi, hogy ki lehet jó költő.

– Ehhez alkati adottság (egészség) szükséges mindenekeelőtt, valamint életerő és kíváncsiság. Minél kíváncsibb valaki, annál több a mondanivalója. Minden új tehetség megtagadta, át akarta lépni az előtte járókat. Gyakorta figyelem, hogy sok a vers, sok a költő. Nem tudnak a hatásoktól megszabadulni. Egyazon versben József Attila-, Arany János-, Petőfi Sándor-hangokat hallok. Magának a költőnek milyen a hangja? Az irodalmon nőttek fel, olvasmányaik visszhangját halljuk. Inkább szónokok, mint költők. A költészet

a legintimebb műfaj! Most hordóra állnak, agitátorok. Ezért szavalják szívesen őket. Hiányolom a meghittséget.

– Miért oly magányos? – kérdezte az egyik diák.

– Voltak hű barátaim, és olykor egy ország az ellenségem. Lehet, hogy nagyok a tévedéseim; a naturalistáknak nincsenek tévedései. Én, ha munkás vagyok, nem hallgatok, ha rossz a brigádvezető, s ha az, szóvá teszem a művezető tévedéseit, s ha mérnök, a felsőbbek hibáit.

Hazautazása és a kiállítási anyag visszaküldése után „Kassákék” levélben köszönték meg a kecskeméti programokat.

Kedves Heltai Nándor, köszönjük a küldött meghívókat. Jó érzéssel gondolunk Magukra, az ott eltöltött 2 napra. Ha Pesten jár, keressen fel, szeretnék hallani, mi volt a visszhang, ha volt egyáltalán. Azóta itt zajlik az élet, s ha közben nem történik valami, nagy kiállítása lesz a férjemnek Budapesten, 1966-ban.

Szívélyesen üdvözöljük Kassákék

Budapest, 1965. VI. 31.

E levél után még két évet engedélyezett számára a sors.